

עומקא דפרשה

כדי אכילת פרס ושלא כדרכה
הזכרת ברית ותורה בברהמ"ז
שער הציון

ערש"ק י"ז אב תשס"ט
חיוב נשים בברהמ"ז
ברכהמ"ז על האכילה או כל השביעה

פרשת עקב - בענין ברכת המזון

גליון
נ"ה

חיוב נשים בברהמ"ז

הרב שמואל קונסט

בברכות כ: אבעיא להו נשים בברהמ"ז דאורייתא או דרבנן ודעת רש"י שטעם הספק משום שלא נטלו הנשים חלק בארץ, ותוס' הקשו דא"כ כהנים ולוים ג"כ יהיו בכלל ספק זה שגם הם לא נטלו ולכן פרשו דטעם הספק משום שאינן בברית ותורה. ועי' רמב"ן ב"ב פא. שישיב קו' התוס' על פרש"י דכהנים ולוים נטלו חלק בערי מגרש והביא שם דבתוספתא נחלקו ר"מ ור"י לענין מקרא בכורים אם כהנים קורין או לא ולענין לויים לכ"ע קורין לפי שנטלו חלק בערי מגרש, וכתב דלענין הלכה קי"ל כר' יוסי ולכן כהנים מוציאים יד"ח בברכת המזון, וסיים דלפ"ז צריך ליהרהר שלא יברך גר לישראל כשאכל שיעורא דאורייתא כדרך האשה כיון דגרים לא נטלו חלק בארץ. והתשב"ץ בסי' קס"ט [הביאו בגהש"ס] דן לענין עבד כנעני אם חייב בברהמ"ז וכתב דגרים ועבדים כיון דהם זכרים, ושם זכרים נטלו חלק בארץ חייבים, ורק לענין נשים אבעיא לן [וכ"כ גם הרשב"א בברכות שם]. וסיים ואני כתבתי בפני ההלכות שלי שאפשר שהגרים חייבים מטעם זה אבל בעיא דרבינא כי היכי דאיתא בנשים ה"נ איתא בעבדים שהרי שוים הם בחיוב מצוות. ועכ"פ לענין גרים פליג על הרמב"ן וס"ל דחייבים בודאי ולדעת התוס' גרים בודאי חייבים כיון דישנם בברית ותורה, ונמצא דלדעת התוס' והרשב"א והתשב"ץ גרים חייבים מן התורה ומוציאים ישראל ודעת הרמב"ן דחיובו מספק הוא יחידאה בזה. ולענין עבדים לדעת התוס' לכאור נראה דהוה ספק דאע"פ דמסתמא נחשבים ישנם בברית מ"מ אינן בתורה, וכ"כ במנ"ח במצוה ת"ל. ולדעת רש"י דהספק משום דלא נטלו חלק בארץ ג"כ דעת הרמב"ן והתשב"ץ שווה בזה דעבדים נמי הוו ספק, וכן דעת הרמב"ם. ודעת הרשב"א דודאי חייבים היא יחידאה בזה, וא"כ נראה להקל דאשה מוציאה עבד, אבל אינה מוציאה גר. וכן עבד אינו מוציא גר. [ויל"ע בזה קצת לדעת התוס' אם אשה מוציאה עבד כיון דעבד אף שאינו בתורה ישנו בברית. ואשה גם אינה בברית וא"כ יתכן דאין יכולה להוציאו וצ"ע.]

ולדעת התוס' כ' בפמ"ג בפתיחה להלכות ברכות ובא"א בסי' קפ"ו סק"א דטומטום אין לומר דמוציא איש מצד ס"ס ספק שמא הוא איש וספק שמא נשים בברהמ"ז דאורייתא, דגם בצד שהוא איש הא הוי ערל וא"כ אינו בברית ואין יכול להוציא אנשים על הצד דנשים פטורות, ובמנ"ח פשיטא ליה דערל נחשב בן ברית וחייב מן התורה, ולפי דבריו יתכן דטומטום מוציא איש מטעם ספק ספיקא. ולדעת רש"י כ' הפמ"ג שם דטומטום שהוציא איש יצא בדיעבד דיש כאן ספק ספיקא דשמא הוא איש ואת"ל דהוא אשה שמא נשים בברכת המזון דאורייתא. אולם המנ"ח כתב דכיון דטומטום לא נטל חלק בארץ ישראל מספק א"כ דינו בודאי כאשה ואינו מוציא איש. ונפק"מ מזה גם לענין אם אשה מוציאה טומטום, דלמנ"ח אשה מוציאה טומטום כיון דדינו ודאי כאשה כיון דלא נטל חלק בארץ, ולהפמ"ג אין אשה מוציאה טומטום, אמנם גם להפמ"ג יש לדון מצד דיש כאן ספק ספיקא ספק שמא הוא אשה ואת"ל שהוא איש שמא נשים בברכת המזון דאורייתא ומוציאות את האנשים. ואמנם צ"ע אם נקל בזה מצד ספק ספיקא דא"כ יש כאן ספק ספיקא דסתרי אהדדי דלענין טומטום שמוציא איש הקלנו מכח ספק שמא הוא איש ולענין אשה שמוציאה טומטום אנו מקילין מכח הספק שמא הוא אשה. וצ"ע.

ברכהמ"ז על האכילה או כל השביעה

הרב יואל טויב

בתורה נאמר ואכלת ושבעת וברכת וקי"ל כחוב הראשונים דחיוב ברכהמ"ז מדאורייתא הוא רק בשביעה ודנו האחרונים אם בעינן גם דיני אכילה עיין תשו' חת"ס אוה"ח מט שנטע לומר דאם שבע בפחות מכזית חייב מדאורייתא וכן בתשו' כת"ס סי' ל' והרדב"ז פליג הוב"ד באפיקי ים ח"ב סס"א משום שד"ח עוד דנו עם בעינן שיאכל כזית בכא"פ עיין מג"א ר"י סק"א ובפרמ"ג ומשנ"ב שם וע"ש שעה"צ אות י' ומנח"ח לת"ל וכן דנו אם בעינן שיאכל כדרך אכילה עיין מנח"ח שם יד אליהו ורגל י"ז א. ומנח"ח נקט בפשטות דבעינן אכילה ושביעה וביד אליהו דאפשר דחט אכילה בעינן רק לענין שלא כדרך ולא לכזית אבל ודאי בעינן שם אכילה ובחט"ס נראה דכאן תנאי וצורת אכילה הוא שביעה ולכאור מכ"ז מגומי דבשביעה ודאי בעינן ובפשטות אף אכילה.

והנה אף דבעינן שביעה יש לדון אם הוא על ההנאה של שעת שביעה הוא דשבע מאכילתו או על המצב המתמשך שגופו שבע ואינו רעב ושורש הספק דקי"ל דמברך עד שיתעכל המזון שבמעיו, האם כ"ז שלא נתעכל יש עדיין סיבת הברכה או שסיבת הברכה האכילה ושיעור זמן שאפשר לברך עד שיתעכל וכן הסוברים דבעינן שביעה ע"י אכילה אפשר דאין האכילה סיבת הברכה אלא אף הרגשת שובע אך בעינן שובע שבא מכח האכילה וסברא זאת מצאתי מהגר"ד פוברסקי זצ"ל שלמי יוסף ברכות.

ובריש דורשים נחמדים למהר"ם שיף [שבסוף חולין] נקט דשובע הוא סיבת החיוב וביאר עפ"י ג' דברים א' דאין מברכים על הריח לאחריו משום שמיד נתעכל ב' דמטעמת ופולטת אין טעונה ברכה ג' דלכך לא תיקנו ברכה בפחות מכזית ומה שהביא מברכת הריח במחלוקת שנויה דהכל בו הוב"ד במג"א רט"ז א' כתב טעם הנ"ל וברש"י נדה נ"ב רע"א דא"ז הנהא חשובה [במשנ"ב סק"ד הזכיר לרש"י ובעשה"ג ג' לכל בו] ומרש"י אין ראייה להיפך דאפשר דאף בריח שייך שובע נפשי כטעם שלכך מברכים במוצ"ש על הבשמים, ופחות מכזית לכאור חסרון באכילה והנאה, ומטעמת ג"כ א"ז אכילה והרי אפי' מברכה שלפניו פטור דזה ודאי מחמת אכילה וא"ז הנאת מעיו [עיין פנמ"א הוב"ד באפיקי ים הנ"ל] וצ"ע ד.

והחזו"א אוה"ח כ' ג' נסתפק בזה [והצד דהשובע הוא החיוב פי החזו"א דהחיוב משום דהמאכל ממשיך לזון לגוף] והסיק דחיוב על האכילה מהא דחזרו למקומו ומברך לב"ש ועדיין נסתפק בשיעור עיכול אם הוא זמן ברכה דמתמשך האכילה או דרק מועיל ליחשב שאינו הפסק נפק"מ כשאין הפסק ונתעכל והוכיח מסברת כל בו הנ"ל דריח מיד נתעכל ולכך אין מברכים לאחריו אע"פ שלא יעשה הפסק אך הק' ע"ז ממנו דמשה תיקן הזון על המן אע"פ שנתעכל באיברים וע"כ הסיק כסברת רש"י בריח דא"ז הנאה חשובה ויסוד שיעור עיכול דע"ז א"ז הפסק [ומה שהוכיח ממנו לכאור דס"ל דנתעכל מיד באיברים אך צ"ע דמ"מ היו שבעים ולכאור לשיטתו דאין מציאות השובע סיבה אלא הפעולה המתמשכת של האוכל שמשיביע וזה לא היה במנן].

וכתב החזו"א עפ"ז כתב דאם התחיל לברך קודם שנתעכל ימשיך דהא ליכא הפסק וכתב דזה דלא כיד אליהו [רוגלר י"ז ג'] דפשוט לו דיפסיק באמצע ושם מבווא דהוא יסוד זמן הברכה.

ובדרך החיים אנינות א' דאונן שאכל ונסתלק אנינותו קודם עיכול חייב לברך וכן בחכמ"א קנ"ג א' אך דן שם דילמא דומא למש"א דא"צ להתפלל תשלומים דבשעת וכתבו היה פטור ובעמק ברכה אכילת ה' תמא דודאי החובה האכילה ופטור והאין יתחייב אחרי"ז ועיין רע"א תפ"ב דתמא להיפך דא"ז פטור אלא עוסק במצוה וכשגמר המצוה ודאי חייב אבל נסתפק בקטן שהגדיל קודם שנתעכל אם נתחייב דאורייתא דיתכן דהחיוב מתמשך ושנפח לגדול נתחייב דאורייתא והחזו"א שם כתב ע"ז דפטור ומשמע שם דאם הגדיל מיד שגמר האכילה חייב דאזמן החיוב הוא אחר אכילה אבל כיון שהיה פשוט אחרי"ז הרי"ז הפסק דשיעור עיכול מועיל דא"ז הפסק דזווקא למחויב לברך ובכח"ס דן כע"ז בקטן דסיים אכילתו בגדלות והסיק דכיון דבחיוב סיים אף דבגדלות לא אכל כזית חייב מדאורייתא דהחיוב הוא בשעת סיום אכילה וסיים בגדלות ומשמע דאם סיים בקטנות אפי' מיד גדול פטור.

והגר"ד פוברסקי זצ"ל [שלמי יוסף ברכות] פשוט לו דשובע חיוב אך נסתפק אי בעי גם פעולת אכילה והוכיח מנידון הרע"א קטן שהגדיל ומהא דבעי כזית בכא"פ ומהא דאכל קודם שבת ור"ח ובירך בליה אין אומר הזכרה והסיק דהיסוד המחייב הוא שביעה הבאה מכח אכילה מחויבת ע"ש.

כת' המג"א ר"י סק"א בשם הכנה"ג, דהאוכל ביותר מכדי אכ"פ חייב בברהמ"ז, והמג"א פליג דמ"ש משאר איסורים דביותר מכא"פ ל"ח אכילה לעבור על הלא, וה"נ ל"ח אכילה להתחייב בברהמ"ז אלא תכא"פ [ועיי' פנמ"א ח"ב סי' כ"ז בבאיור ד' הכנה"ג] וכת' הפמ"ג בד' המג"א דהנ"מ כשאכל ולא שבע דחייב מדרבנן ואסמכוהו אקרא ד"ואכלת" [ברכות מט:]: ואכילה היינו תכא"פ, אך אם שבע דחייב מדאו' מ"ושבעת" חייב אפי' אכל מעט מעט ושהה בין כל מעט יותר מא"פ, מבואר דס"ל דשביעה לבד מחייבת בברהמ"ז, וא"כ ה"נ באכל שלא כדרכה [כגון פת מעופש או רותח שנכוה ממנו] יתחייב בברהמ"ז דהא שבע.

והמשנ"ב העתיקו ובשעה"צ כת' מיהו לא ברירא דאפשר דאף שיש כדי שביעה, ואכלת ג"כ בעינן וזה לא מקרי אכילה" ובאמת הוא תמיהא רבתא מנ"ל דשביעה לחוד סגי וז"ל האמרי בינה או"ח סי' ט"ו ולא אדע מנ"ל לדרוש מדעתנו שהתורה הטילה חיוב אשביעה לבד עי"ש.

וני' דהפמ"ג מודה דבעינן אכילה ולא סגי בשביעה לחוד, אלא דהא דבעינן תכא"פ הוא הלל"מ [סוכה ה:]: וס"ל דההלכה נאמרה במקום שלא נתפרש בתורה גדרי האכילה המחויבת או האסורה, בזה נתפרש בהלכה דהוי כזית ותכא"פ, אך בברהמ"ז דנתבאר בתורה גדר האכילה, דאכילה המביאה לשביעה היא המחייבת ברהמ"ז לא נאמר בה ההלכה וכל אכילה שמביאתו לשביעה חשיבא אכילה לחייב בברהמ"ז. ולפ"ז אכילה שלא כדרכה ודאי פטור דזה סברא דלא חשיב אכילה.

והנה הגרי"ז זבחים ע. נסתפק אי ההל"מ דתכא"פ הוא להקל או להחמיר, דהיינו אי ללא ההלכה ל"ה אכילה רק בב"א ואתא הלכתא להקל דגם תא"פ חשיב אכילה או דללא ההלכה אפי' ביותר מאכ"פ חשיב אכילה והלכתא להחמיר דדווקא תכא"פ הוי אכילה ולמש"כ מבואר מהפמ"ג דהלכתא לחומרא ולכן בברהמ"ז שאין הלכה אפשר לאכול אפי' ביותר מא"פ.

וני' עוד דהפמ"ג לשיטתו מתבאר היטיב דביו"ד סי' ב' איתא דמומר לתאבון אינו נאמן לומר שחוטא הוא ואפי' נשבע שהיא שחוטא, והטעם כת' ב"י מהרשב"א דכיון דהוא מושבע ועומד מהר סיני לא לאכול הוא חשוד על השבועה לענין איסור נבילה, וכת' הפמ"ג בפתיחה שורש ב' דהחשוד לאכול חצי שיעור לתאבון יהא נאמן בשבועה שחצי שיעור זה הוא משחוטא, דאינו מושבע ועומד מהר סיני אח"ש, ואפי' דח"ש אסור מהתורה דלא נשבעו רק על מה שמפורש בתורה כמבואר תוס' שבועות כג: וברמב"ם פ"ה משבועות ה"ו, אמנם כת' הפמ"ג וז"ל [אי הוה עשה 'וזבחת' [פי' דאינו זבוח אסור באיסור עשה דזבחת ואכלת] ודאי דעשה חייב על כלשהוא דלא כתיב ביה אכילה, ואי דכתיב וזבחת ואכלת האי אכילת רשות הוא, וע"כ לא אמרינן כל מקום שנאמר אכילה- בכזית, אלא במניעה או בציווי כמו בערב תאכלו מצות משא"כ באכילת רשות, וכיון דהוה עשה תו מושבע ועומד מהר סיני: עכ"ל חידש בזה דגם במקום שנכתב בתורה אכילה אי אינו ציווי אלא רשות והתיי, לא נאמר בזה הלל"מ דשיעורין [והובאו דבריו ברעק"א שבועות לד. ובמנ"ח מ' תנ"א].

ולפ"ז א"ש מש"כ הפמ"ג בברהמ"ז דאי"צ תכא"פ, דהתם נמי לא כתיב ואכלת בציווי אלא שאם אכלת תברך ולא נאמר בזה הלכתא דשיעורין ושפיר מתחייב אפי' ביותר מכא"פ, אמנם באכילה שלא כדרכה ודאי שלא יתחייב דהא בעינן ואכלת ושלק"ד מסברא אינו אכילה, ורק תכא"פ דמהלכתא הוא והכא ליכא הלכתא חייב.

שו"ר במנ"ח מ' תנ"א שכת' דלפמ"ג דבכל שהוא עובר אעשה דזבחת ה"ה אם יאכל שלא כדרכה יעבור וזה לא כמש"כ וצ"ב טעמו.

ונר' דהמנ"ח נקט בזה כשיטת מהרש"ל ומהריב"ל שהביאם במ' קס"ג אות ו' דכל מקום שאסור בכלשהוא אסור גם שלכ"ד ולכן לר"ש שבועות כג. דס"ל שכל איסורי תורה עובר במשהוא עובר גם בשלכ"ד, וחידש שם המנ"ח דגם לדין האוכל בריה שלכ"ד חייב דכיון דאי"צ כזית חייב גם בשלכ"ד עיי"ש ומשו"ה אי עובר במשהוא אעשה דזבחת ה"ה באכילה שלכ"ד, ועיי' מנ"ח מ' ת"ל דס"ל לענין ברהמ"ז שהאוכל ביותר מכא"פ פטור אפי' ששבע משום דתרתיה בעינן אכילה ושביעה ולכאן כיון דבמ' תנ"א ס"ל כפמ"ג דאכילה שאינה ציווי אין בה שיעורין הול"ל כן גם בברהמ"ז דתרווייהו מאותו טעם, אך באמת המנ"ח הבין בד' הפמ"ג דס"ל שאי"צ אכילה לברהמ"ז וסגי בשביעה כמש"כ המנ"ח מ' שיי"ג ב' בדעתו עיי"ש ועדיין צ"ע.

בברכות מח: תניא ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית. ר' יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה.

ועי' טור (או"ח סי' קפ"ז) שכי' ונהגו לומר נודה לך וכו' ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה וחיים ומזון ועל שהוצאתנו וכו' ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך וכו' ומביא מהרא"ש שלא היה אומר אלא על שהנחלת וכו' ארץ חמדה וכו' ועל שהוצאתנו, והיה מזכיר ברית ותורה שהרי אומר אח"כ על בריתך שחתמת וכו' ועל תורתך וכו'. ועי' אמרי נועם שם לבאר כוונת הגמ' עפ"י ב' השיטות, דלטור כוונת הגמ' שיזכיר ברית ותורה דרך כלל ואח"כ יפרט, ולפי הרא"ש צרכ"ה בתוד"ה ברית די במה שמפרט ול"צ להזכיר בכללות, והגמ' שכתבה ברית ותורה לסימנא בעלמא נקטיה.

וצ"ע מש"כ ברמב"ם בסדר התפילות "נודה וכו' ארץ וכו' ברית ותורה וכו' על תורתך שלמדתנו ועל חוקי רצונך שהודעתנו וכו'"; ומשמטי ועל בריתך שחתמת בבשרנו. דאי ס"ל כהטור היה לו לפרט גם ברית, ואי כהרא"ש מ"ט מזכיר ברית ותורה בהתחלה.

וני"ר לתרץ ע"פ חקירת הבית הלוי (ח"ב סמ"ז) האם מצות מילה היא רק המעשה מילה או דילמא גם במה שבנו נימול - ר"ל התוצאה, ומבאר בזה מח' רמב"ם וטור האם מתי שפירש מלמול חוזר על ציצין שאינם מעכבים את המילה, דלרמב"ם אינו חוזר עליהם - דס"ל דהמצוה היא המעשה בלבד ול"ש להדר אחרי גמר המצוה, משא"כ לפי הטור חוזר כיון שהמצוה לא נגמרה - שהמצוה היא גם התוצאה. [ועי' ע"כ צ"ח פסחים עב. וזכר יצחק ח"ג סמ"ה].

ויש לומר דבברכת המזון אזלי הרמב"ם והטור לשיטתייהו במילה. דיש לבאר הא דמזכיר לפי הטור קודם ברית ותורה קאי על מעשה המצוה - שמודים להשי"ת שהנחילנו מצוות אלו של ברית ותורה, ולאח"כ מודה להשי"ת על התוצאה של המצוה במילה במה שהוא נימול ובתורה במה שיש לו ידיעת התורה - שהוא גם חלק מהמצוה כמבואר באור ישראל סכ"ז. אבל שיטת הרמב"ם דבמילה אין התוצאה חלק מהמצוה, וע"כ אינו מזכיר אח"כ ועל בריתך שחתמת בבשרנו - שזה מדבר על התוצאה.

וצ"ב שיטת הרמב"ם למה לא מחשיב התוצאה של מילה כחלק מהמצוה.

ויש לבאר ע"פ מש"כ רעק"א [בשו"ת מהדו"ק סמ"ב] לענין ברית של יתום שמבואר בטור שהסנדק יברך להכניסו וכו'. ורעק"א ר"ל שבכה"ג אבי האב יברך, א) דברכה זו נתקנה על כל המצוות המוטלות על האב מהמילה והלאה כגון ללמדו תורה וכו' ופ"ז שייך גם לאבי האב. ב) דעצם המילה הוא לצורך לימוד התורה - ששייך ג"כ לאבי האב. והוא ע"פ מש"כ העוללות אפרים [מאמר שצי"ב] וכ"ה בכלי יקר [פר' לך] דתורה ומילה שייכים אהדדי, שמילה חיצינית בבשר היא סיבה למילה פנימית מערלת הלב להבין ולהשכיל. ועפ"ז מ"נ קושיית התויר"ט על המשנה נדרים גדולה מילה שבגללה נבראו שמים וארץ שנאמ' אם לא ברית יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת. וכמו"כ נדרש פסוק זה על תורה. ומקשה דתינח תורה שייך יומם ולילה, שנאמ' והגית וכו' אבל ברית ל"ש לקיימו רק ביום ולא בלילה - ולפי הנ"ל א"ש דגם במילה שייך פסוק זה - כיון שהוא לצורך תורה שמצותה גם בלילה.

וע"כ י"ל דהרמב"ם ס"ל דטעם מצות מילה להסיר את ערלת הלב לצורך ידיעת התורה, וע"כ התוצאה של מצות מילה היא בעצם תוצאה של מצות ת"ת - וע"כ במה שמזכיר על תורתך שהודעתנו כבר כלול בזה ג"כ התוצאה של מצות מילה, וא"צ להזכירו בנפרד.

אבל הטור שלא חילק בברכת להכניסו לגבי אבי האב יש לומר דלא ס"ל בטעם מילה משום מצות ת"ת - וע"כ אין זה שייך לאבי האב, ובל מקרה הסנדק יברך, דס"ל דעטם ותוצאת מצות מילה במה שנבדל משאר אומות העולם ונבחר מכל העמים [כלשונו יו"ד סר"ס] וע"כ צריך להזכיר התוצאה של מצות מילה בנפרד. וגם לטור ל"ק קושיית התוס' יו"ט - דכיון דתוצאת המצוה היא ג"כ חלק מהמצוה שיהא נבדל מאומות העולם - הרי דבר זה שייך בין ביום ובין בלילה - ושפיר דריש אם לא ברית יומם ולילה על מילה שתוצאתה גם בלילה - להיות חתום עבד למלכו של עולם.

החיוב

כ' הרמב"ם מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. [הל' ברכות א,א] ויסודו בברכות כא. עיי"ש. ושם מח: דרשי' לג' הברכות, וברכת זו ברכת הזן, על הארץ זו ברכת הארץ, הטובה זו בונה ירושלים, ומשמע ששלשתן מדאורייתא וכ"ד התוס' (טז. ד"ה וחותם) והרוקח (שלז') והיראים (רנג), והרשב"ץ. ועי' רבנו בחיי (שמות כה,כד), וצפית אותו זה טהור מאן רמו לג' ברכות המזון מן התורה, זה"ב ז' - הזן, ה-הארץ, ב-בונה ירושלים. אך שי' הבי"ע עפ"י הרמב"ם דמה"ת חייב רק ברכה אחת [והדרשא אסמכתא]. ועי' מג"א קצא,א. שדקדק כן בד' רשי"י שמה"ת א"צ ג' ברכות. וכ"ד הרא"ה.

בפסיקתא זוטא (מדרש לקח טוב) פר' עקב, אי' השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך, זה הפורק מעליו עול מלכות שמים ואוכל בלא תפלה בלא ברכה. ומבואר דמלבד העשה, **איכא גם לאו דהשמר לך פן תשכח**, שלא ישכח להודות למשביע לכל חי. וכי' בזה הר"י פ' (בסה"מ לרס"ג עשה ל) דנפק"מ אם ברך ברכה אחת דמצד הל"ת קיים דהרי לא שכת, אבל את המ"ע לא קיים.

ומבואר דמהות המצוה היא זכירת ה'; וכ"כ הרמב"ם (א,ג-ד) דברכות ההודיה והשבח ובקשה הן לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו. וכ"ה במו"נ (ח"ג פמ"ד) שכוונת מצוות תפלה וק"ש וברמה"ז היא **"זכרון השם תמיד ויראתו ואהבתו..."** [ולכן כללם בספר "אהבה"].

ונרמז בכתובים (חי,יא) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך..." וכן בהמשך הפס' (יב-יח) "פן תאכל ושבעת... ורם ללבך ושכחת... ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי...". וכך פי' הכת"ס דהמצוה היא להזכיר לאדם כשאוכל לחם לשבוע שהוא עיקר חייתו, שיברך את ה' אשר נתן לו. ולא יאמר כוחי ועוצם ידי שע"י טרחתי הוא אוכל לחמו, עי"ש. ועי' מש"ח.

ואכלת ושבעת

שי' התוס' (ברכות מה. ד"ה ר"מ) דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה. וכ"כ הרמב"ם (א,א) שאינו חייב מן התורה אלא אם שבע שני ושבעת וברכת. ומד"ס שאפילו אכל כזית מברך אחריו. וכ"כ השו"ע קפ"ב, אבל דעת הראב"ד בפ"ה הט"ז דבכזית וכביצה ג"כ חייב מדאורייתא. וכ"ד הרמב"ן במלחמות (ברכות יב). וכי' האו"ש (ה,ג) דכן מוכח בירוש'.

ונחלקו בזה גם הלבוש והמג"א בסי' קפד לענין ספק בבהמ"ז, שכי' השו"ע (ד) דצריך לברך מספק, והלבוש כ' דהוא כשאכל כביצה, אבל המג"א (ח) כ' דדוקא אם שבע עי"ש.

בשיעור השביעה כ' החינוך (תל) וזאת השביעה אין לה שיעור שוה בכל אדם אבל כל אדם יודע שביעתו, וידענו שיעור שביעת הצדיק שהוא באכלו לשבוע נפשו, ארצה לומר **כדי מחייתו** בלבד. ולכאוי' כשאוכל כדי מחייתו אינו מרגיש מילוי כרס, ועי"כ מבואר דגדר שביעה הוא כדי צרכו. וכי' בשע"ה צ' קפד,כה דלפי החינוך, רעבתן מתחייב רק באכילה מרובה מאד, אך לרבותיו של רש"י נמדד לפי דרך בני"א. ועי' צ"ח ברכות מה: (ד"ה אותו יום) דהסמיכו ברכת הטוב והמטיב לברהמ"ז שהחייתו אל לבו שסופו לקבורה ולא ימלא בטנו.

נשיאת פנים בזכות בהמ"ז על כזית

בברכות כ: דרש רב עוירא וכו', אמר להם [הקב"ה] וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה"א והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. וביאר הפנ"י הענין המיוחד דוקא בבהמ"ז שע"י ראויים לנשיאת פנים, דעי' שמדקדקים בבהמ"ז הרי להם נתנה הארץ ולא לאוה"ע וממילא אין כאן נשיאת פנים, וכ"ש במה שמדקדקים עד כזית וכביצה ומראים שלא לאכילה נתכוונו אלא משום הברכה.

החת"ס (מט) כ' שבזמן ברכת ישראל היו שבעים אף פחות מכזית ומ"מ החמירו ע"ע לאכול עד כזית מדין אכילה [דבמצוות בעי אכילת כזית, והיא חומרא כיון שבבהמ"ז סגי בשביעה, ולשיתו שחידש דאיכא חיוב בשביעה פחות מכזית] והוא משום חומר לא תשא, ולכן ראוי שישא להם ה' פנים. ועי"ע בחת"ס עה"ת כאן.

ובס' שער בת רבים (פר' נשא) הביא מהגר"ח מוואלזין שדקדק מהו הלשון "על עצמם" ופי' דדוקא על עצמם מדקדקים להחשיב כזית לכדי שביעה דממילא מחוייבים בבהמ"ז, אבל לגבי מתנות עניים אינם מחשיבים כזית אלא נותנים כדי שביעה ממש, ולכן ראויים לנשיאת פנים.

ברכת הזן

אי' בברכות מח: משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן. והק' בגליוני הש"ס דהרי המן לא היה מה' מינים אלא בריה בפנ"ע, ואף אם טעמו בו טעם לחם הרי לא היה ממשות של לחם אלא רק טעם ואין מברכים ע"ז. [ועי' מנחות מה: בתוד"ה קרבו דהמן ל"ח לחם]. ותי' דאתיא כמ"ד (יומא עה). דכל המינים טעמו טעמן וממשן. [ולפי"ז חיוב ברהמ"ז היה רק למי שרצה לטעום טעם לחם].

והגריש"א תי' [קובץ ישורון ח"ג עמ' רלה] עפ"י המעדני יו"ט פ"ז כב (אות ע) שציווי התורה נאמר רק בפר' עקב במשנה תורה אחרי הכותו את סיחון שהיה נחשב תחילת כניסתם לא"י, ולפי"ז מ"ש שמשה תיקן כשיירד מן היה הרבה לפני ציווי התורה, ואי"כ ל"ק ממה שחיוב התורה דוקא על לחם. [ולפי"ז לכאוי' י"ל ג"כ במשה"ק החזו"א (כח,ד) דלא היה שיעור עיכול במן עי"ש, דהוא דין בחיוב ברהמ"ז מה"ת ולא בתקנת משה].

ועי' בצ"ח כ: דע"כ תקנת משה אינה מדאורייתא שהרי בשעה שירד להם מן היה קודם מ"ת. אמנם שי' הרשב"א דהוי מדאורייתא, וביאר החזו"א (כח,ח) דמ"ש בשעה שירד להם מן אין הכוונה בפעם הראשונה.

ברכת הארץ

יהושע תיקן ברכת הארץ (מח:): וכי' השבלי הלקט (קנז) לפי שראה את משה שחמד להכנס לא"י... תיקן בברכה "ארץ חמדה". ועי' כו"פ פ"י שהק' אמאי לא הוזכר שבח זבת חלב ודבש, והאבודרהם ביאר משום שלא כל הארץ כך אלא מקומות ממנה. וממ"ש בגמ' בשעה שנכנסו לארץ, משמע דהיא ברכה מיוחדת לאר"י, וכד' המעיניו"ט הנ"ל והוסיף שם דמשו"כ יהושע תיקנה שהוא המכניסם לארץ, [אע"פ שנתקנה יחד עם ברכת הזן]. והק' האדר"ת [חשבונות של מצוה] מ"ט בהמ"ז ל"ח ממצוות התלויות בארץ, וביותר דבתורה כתיב "על הארץ הטובה". ועי' בפנים יפות [בפר' עה"פ ולעובדו בכל לבבכם], דמה"ט במדבר לא היתה שייכת ברהמ"ז.

כי' האלשיך [בפר'] שהנוסח שתיקן יהושע לא היה "על שהנחלת לאבותינו" אלא "על שהנחלת לנו". ורמז הפס' "וברכת על הארץ הטובה אשר נתן לך" שזה יהיה נוסח הברכה שלך ולא שתאמר שהנחלת לאבותינו ע"י שתגרום גלות לעצמך. ולכן נאמר בסמוך השמר לך פן תשכח. עי"ש.

וצריך להזכיר ברית ותורה ומעבב [מט:]: ומשמע בתוס' (כ: ד"ה נשים) דהוא מדאורייתא, ועי' עמק ברכה דהוא מצורת גוף הברכה [ודלא כמ"ב בשעה"צ קפז דהוי כהזכרה מעין המאורע].

ברכת בונה ירושלים

בגמ' אי' דתקנוה דוד ושלמה עי"ש, וכי' הרשב"א שחלוק הנוסח שלנו ממה שתקנו דוד ושלמה "שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית, והם היו מבקשין להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלות הארץ". ועי' צ"ח כ: שכתב שלא בירכו בונה ירושלים קודם בחירתה.

אבל בתנחומא פר' מסעי (ו) אי' כך שנו רבותינו עד שלא נכנסו ישראל לארץ לא היו מברכין אלא ברכה אחת הזן את הכל. משנכנסו לארץ התקינו שיהו מברכין על הארץ ועל המזון. **משחרבה ירושלים הוסיפו בונה ירושלים**. וכעי"ז בבבב"ר פכ"ג עי"ש. ולפי"ז בונה ירושלים נתקנה רק לאחר החורבן.

בהמ"ז ככוונה ובשמה

כי' החינוך (תל) כך מקובל אני מרבותי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו. [מובא במ"ב, ועי"ש מ"ש מס' חסידים]. וכי' הרוקח כל האותיות יש בברהמ"ז חוץ מ-ף' להודיענו שאין מלאך אף, שצף, קצף, אנף, שולט בסעודה במקום שמברכים ברהמ"ז ככוונה. ויזכה לפי' ורדים שסביב נחל בעדן ונחל עדניך תשקם... [וכן בתשב"ץ שטו, וכעי"ז בב"ח קפ"ה עי"ש].

עי' א"י (ג) בשם ראשית חכמה לברך בקול רם שמעורר הכוונה. וצריך לברך בישיבה כדמסקי' בגמ' נא: וכי' התוס' (ד"ה והלכתא) דהוא משום שבהמ"ז דאורייתא ונרמז בכתוב "ושבעת וברכת" נוסריקון שב עת וברכת.

כי' החרדים וצריך שיברך ברהמ"ז בנחת ובקול רם ובשמחת הלב, כדכתיב ויאכל בעז וישת ויטב לבו ופי' שבירך ברהמ"ז. כלומר דחזינן דצורת ברהמ"ז היא "ויטב לבו" והיינו בשמחת הלב. ויש להביא סמך לזה מלשון הרס"ג (מ"ע ל) "וברכת בשבעך **ברון**". וכי' החיד"א דהיא סגולה לעשירות ונרמז בפס' ברכת ה' היא תעשיר, ולא יוסיף עצב בה. וכבר כ"כ רבינו בחיי בכד הקמח (ברכה) שע"י ברהמ"ז ממשיך כח העושר אל העולם.

נשים בברכת המזון

הרב יונה טאובה

איתא במשנה בברכות דף כ' שנשים חייבות בברכת המזון. ומקשה הגמ' שם "פשיטא" דלמה נפטור נשים מברכת המזון, ומתרתצת הגמ' "מהו דתימא הואיל וכתוב 'בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבע' כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל".

צריכים להבין את ההוה אמינא והמסקנה של הגמ', מעיקרא מאי קסבר והשתא מאי קסבר. ונראה שהגמ' סברה בס"ד שמכיון שהתורה בעצמה קבעה זמנים קבועים לאכול, בערב ובבוקר, ממילא יש זמנים קבועים לברך ברה"מ והוה מצות עשה שהזמן גרמא. ואם כן מדוע באמת לא אומרים כך ומדוע הוה אמינא זו נדחית?

ויש לבאר את הגמ' על פי דברי הטורי אבן בענין מצות ביכורים. דאיתא במשנה בביכורים פרק א' משנה ה' שנשים חייבות במצות ביכורים. והקשה על זה הטורי אבן [במגילה דף כ ע"ב ד"ה ולוידוי מעשר, מובא בתוס' רע"א על המשנה שם] הרי זו מ"ע שהזמ"ג שמצות ביכורים מעצרת עד החנוכה.

ותירץ הטורי אבן שהטעם שאין מביאים ביכורים אחרי חנוכה הוה משום שהמצוה היא רק כל זמן שיש פירות בשדה ואחרי חנוכה אין פירות בשדה. אם כן זה לא כמו מצות לולב שתלויה בעצמה בתאריך מסוים בשנה, אלא שהמצוה הזו תלויה בדבר אחר, והיא הימצאות הפירות בשדה, והדבר הזה תלוי בזמן. וזה לא נקרא מ"ע שהזמ"ג שאין המצוה עצמה תלויה בזמן. לפי זה יש לומר כאן שהגמ' אומרת שאע"פ שמן התורה אוכלים פעמים ביום, בוקר וערב, מכל מקום מכיון שאין ברכת המזון תלויה ישירות בזמן, רק שהיא תלויה באכילה שהיא תלויה בזמן, לא מקרי מ"ע שהז"ג. ולפי זה יש סיעתא לדברי הטורי"א מהגמ' הזו.

הזכרת יציא"מ בברכהמ"ז

הרב חיים רבינוביץ

איתא בנוסח דברכהמ"ז "ועל שהוצאתנו וכו' מארץ מצרים ופדינתנו מבית עבדים", הרי דמזכירין יציא"מ גם בברכהמ"ז, וכן עיין בפירוש עץ יוסף (סידור אוצר התפילות), שכתב בזה"ל "ועל שהוצאתנו וכו' ע"ש הפסוק למען תזכור יום צאתך מארץ מצרים, ואף שלא נזכר בגמ' חיוב הזכרה זו אך בודאי כשתיקן יהושע מטבע ונוסח ברכה זו, תיקן ג"כ הזכרת יציא"מ ע"ש הפסוק הנ"ל".

אמנם עדיין צ"ב דהרי מזכירין יציא"מ בבקר ובערב, ויוצאים ידי מצוה זו ע"י הזכרה זו, א"כ למה הוצרך יהושע לתקן הזכירה בתוך ברכהמ"ז.

ולכאורה בדברי הרמב"ן בפרשת עקב על הפסוק ואלת ושבעת וברכת יש קצת ישוב לדבר זה, והנה ז"ל שם "כי תזכור עבודת (אולי צ"ל עבודת) מצרים וענוי המדבר, וכאשר תאכל ותשבע בארץ הטובה תברך עליה את השם וכו'", דהיינו שזוכרים הצרות שהיו לפני שנכנסו לארץ, והטובה שזכו ע"י שנכנסו לארץ, אלא דקשה א"כ הו"ל להזכיר בברכהמ"ז גם הענוי שבמדבר, ובפרט שענוי שבמדבר מפורט שם בפרשה להדיא.

ואולי יל דאדברה יהושע תיקן לקיים זכירת יציא"מ בבוקר ובערב בתוך ברכת הארץ של ברכת המזון, ואח"כ באו אנשי כנסת הגדולה ותיקנו שראוי לצרף זכירת יציא"מ עם מצוה של ק"ש שחרית וערבית, דהרי זכירה זו מעיקרי יסודות האמונה בכלל ישראל, ויחשב כהמשך של ק"ש.

הישיבה הגדולה - בבין הזמנים

מודיעין עילית

בהיכל בית המדרש "כנסת ישראל"

רח' נתיבות המשפט 43 קרית ספר

הננו להודיע בזאת לקהל בני התורה ועמליה שיח"י כי במסגרת סדרי הישיבה הגדולה יתקיימו שיעורים בהלכה ובאגדה בשעה 12:15 בצהרים:

ביום ראשון י"ט באב

הגאון רבי **זבולון שוב** שליט"א
ראש ישיבת "דברי אמת"

ביום שני כ' באב

הגאון רבי **יהודה קנר** שליט"א
רב הגבעה הדרומית

ביום שלישי כ"א באב

הגאון רבי **חיים מאיר שטיינברג** שליט"א
ראש כולל "אור הנר" ומח"ס משנת חיים

ביום רביעי כ"ב באב

הגאון רבי **מרדכי אלטוסקי** שליט"א
ראש ישיבת "עיון התלמוד"

ציבור בני התורה מוזמן להגדיל תורה ולהאדירה

השתתפות בהוצאת הגליון ע"י

הרה"ג ר' **יונה טאובה** שליט"א

לרגל נשואי בנו הרב **מושה שליט"א** עם בת הרה"ג ר' **בנימין וולפין** שליט"א בשעתו"מ

בברכת מזל טוב ויישר כח

השתתפות בהוצאת הגליון לרפואת

חנה בת **שרה** בתושח"י

ולהצלחת משפחת התורם בתורה ויר"ש

לחברותא לזמן אלול הקדם פנייתך

עכשיו

כדי שנוכל להערך בעוד מועד

9141217

נושאי הפרשיות הקרובות

ראה - שמחת הרגל [טז, יא וטז, יד]

שופטים - לא תסור [יז, יא]

כי תצא - ביומו תתן שכרו [כד, יד-טו]

כי תבא - שכר ועונש [כח, א-סח]

ד"ת להג"ל [ייתקבלו רק עד 700 מילים] אפשר להניח [בצירוף שם מלא וטל'] בתכתב עומקא דפרשה בפתח אוצה"ס בית יוסף רח' שדי חמד או לשלוח בדוא"ל הג"ל.

אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

הערות והארות לחידו"ת שבגליון ניתן לשלוח לדוא"ל:

gal200@neto.bezeqint.net

או בתיבת "עומקא דפרשה".

המערכת מתיחסת לתגובות רק תחת שם מלא.

(בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת).